

Landskap: *Småland* Upptecknat av: *Fingal Johansson*
 Härad: *Östbo och Allbo* Adress: *Bygget Gjöakra Värnamo*
 Socken: *Fryele, Hånger o. Slätthög* Berättat av: *Gustav Eriksson*
 Uppteckningsår: *1940* Född år *1889* i *Strömhult Slätthög*.

Uppteckningen rörande gårdsgårdstyperna beträffande socknarna Fryele och Hånger i Östbo härads grundar sig på iakttagelser av meddelaren. Tilläggas kan att gårdsgårdstyperna i Värnamo och Strömhults socknar äro lika med dem i Fryele. Uppgiften om gårdsgårdstyper från Slätthögs socken, Allbo härads har erhållits av Gustav Eriksson Strömhult Slätthög (Öst. län) född 1889.

Stnr. II: 1.41

oskr. 1-19

Svar på frågelista 41. Gärdesgårdar.

Inom Fryele socken är Långgårdes- 1.
gården (säckspannajääsgård) den acc. n:r.
vanligast förekommande gårdesgårds- M. 6549:1-19
typen. Gärdesgården begagnades som
stängsel kring pagar och gården,
omkring åkrar i skogen (träa, lökka)
och som stängsel i ägorskallnad,
(rågäyna) mellan grannar.
En ordentligt upprätt (jääv) gårdes-
gård kunde fränsett reparation
(frea) under de senaste åren, "hålla
fre" (= utestänga betande djur) i 15-20 år.
Då man behövde sätta upp gårdes
gård (jara) skaffade man sig i god
tid på våren, redan i Mars eller
april månader innan "sälvärn

gått i trä" de nödiga materialerna.

Man huggde ner gran och enbuskar
av omkr. 3-4 alnars längd som av-

acc. m:n

kvistades (meddäss å) och som sedan
barkrandades (skalla rånnä) och vid
rotändan skalades (skalladäss) barken
av runt om och så spetrades (kvästäss)
den lilla trästammen och kallades
så stäv (stävå). Materialet till

M. 6549:1-19

gårdens gårdens slänter (tröl) fick
man genom att hugga ner unga
granar och tallar (granå, pprä)
som vid brösthöjd (= 4 fot från roten)
mätte i diam. omkr. 20 cm. Dessa klyv-
des mitt itu (spräcka jässlä)
För de trädstammarna grövre än

Än som en uppgivits behövdes
de klyvas i 4 delar, voro de smalare
än det uppgivna måttet kyvades de
inte men barkrandades.

acc. n:n.

N. 6549: 1-19

Stanorna behövde inte nödvändigt
vara av lika längd, men det var
bra om stanorna voro långa.

Det gick fortare att "jara" med långt
"tröl" än med kort. Det pörra "struk"
fram bra sådes det. Vidgorna fick
man genom att hugga av de
nedersta grenarna från icke ned-
huggna granar. Man hade en
"näpäckniv" (= en avhuggen lie på
långt skaft) och med denna "näpa-
dä" man av grenarna, till stor
skada för unggranarnas framtid.

Grenarna avkrustades och endast en "tuss" i dess topp lemnades kvar. ^{acc. n:v}
Arbetet kallades att "hugga, även råpa N. 6549:1-19
och snajja vejjä." Häfta arbetsuppgift
var att sätta upp stöarna d.v.s. rätta
ned dem i jorden. (stavera opp)

Fanns gammal gärdsgård huggos
vidjorna av med yxa (fikkss) stöarna
drogos upp och de gamla gärdslä-
slunorna plockades undan från
"jäässgåässbättän" d.v.s. linjen
där gärdsgården stött. Så lades en
enkl. 6 famnar lång rak slana
och med denna som "rätternöe"
sattes stöarna medhjälps av järn-
spett ned i jorden med 1 famns
mellanrum mellan varje par.

Uppförandet av gårdesgården försiggick
i följande ordning; (se fig. å sid. 7. 8.

acc. n. n.

Invid första stöparet (starrerapaätt)

M. 6549:1-19

lades vand. en sten eller en kort tjock
träbit, på vilken lades en omkr. 1 famn.
lång träbit vilken borde vara grov
i ena ändan och smal i den andra.

Denna träbit kallades "potabitänn",
och för att på upp den vidja som först
skulle läggas om första paret lade man
oftast dit ytterligare en potbit 2 fot
lång och så kunde potarejjarn läggas
om det första stöparet. Då lade man
på och mellan stöarna antingen en
fyra farnnar lång tröla eller och
två korta (se fig. 2) och så lades pot-

vidja om andra paret. Alla tros
lades på och så lades vidjan n=2
på första ^{stör-}paret (vidjan kallades "mälla-
vejsam", samt fotvidja om tredje stör-
paret. Första paret var "mällatt,"
(se fig 3.) och tredje störparet fotat.
Mera tros och så lades mellanvidjan
på andra störparet och fotvidja på
fjärde ^{Fig. 4} återigen tros "nackvidja"
(nackavejsa) på första paret mellan-
vidja på tredje och fotvidja på
femte paret. (fig 5.) Man hade
nu "fotatt" mällatt och nack-
att och stödstöen (stretäm) mar-
kerad med ett + i tekn. 6 sattes fast.
Man brukade i regel "streta" vart
tredje störpar växelvis från båda

acc. n:n

U. 6549:1-19

acc. n. v.
M. 6549:1-19

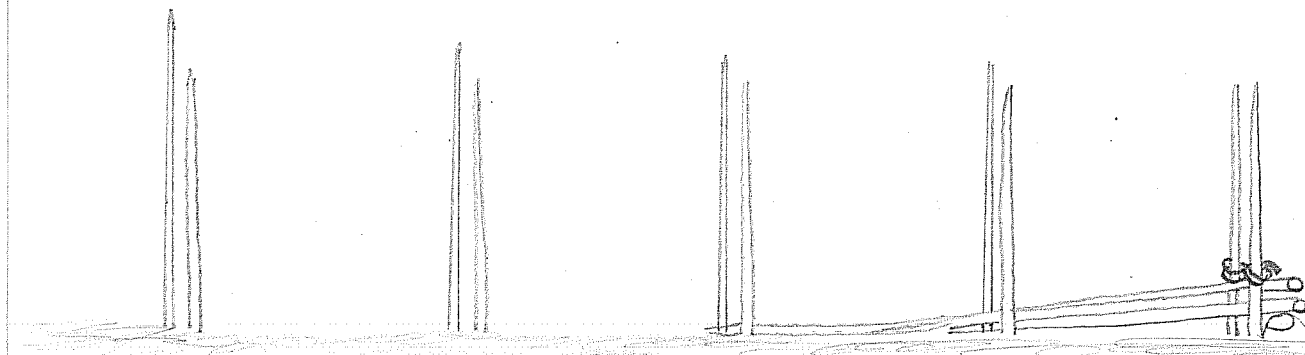

Fig. 1.

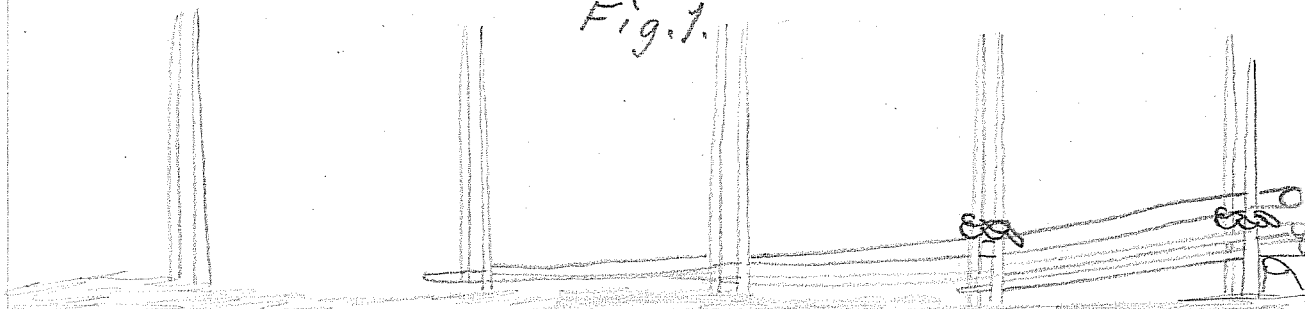

Fig. 2.

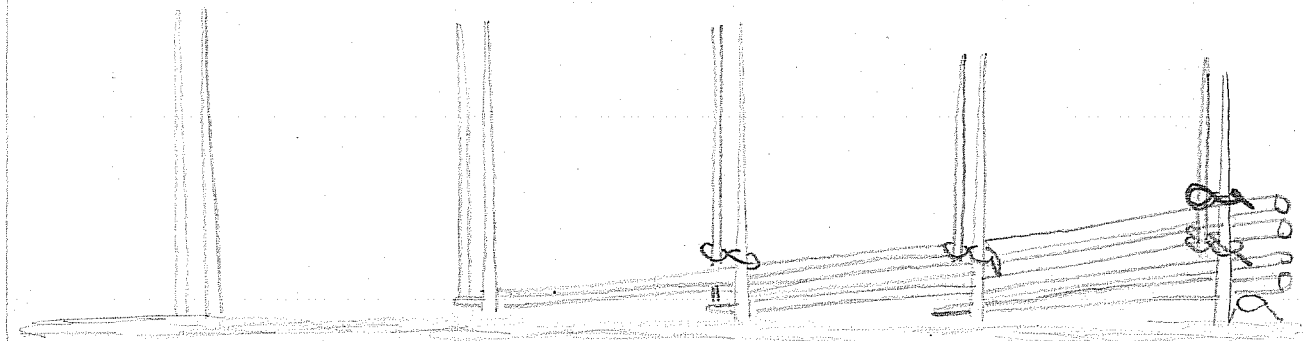

Fig. 3.

acc. n:n
N. 6549:1-19

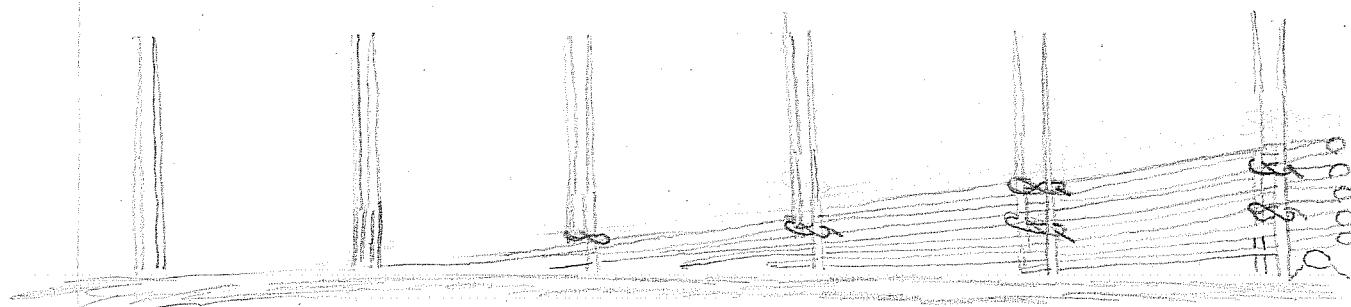

Fig. 4.

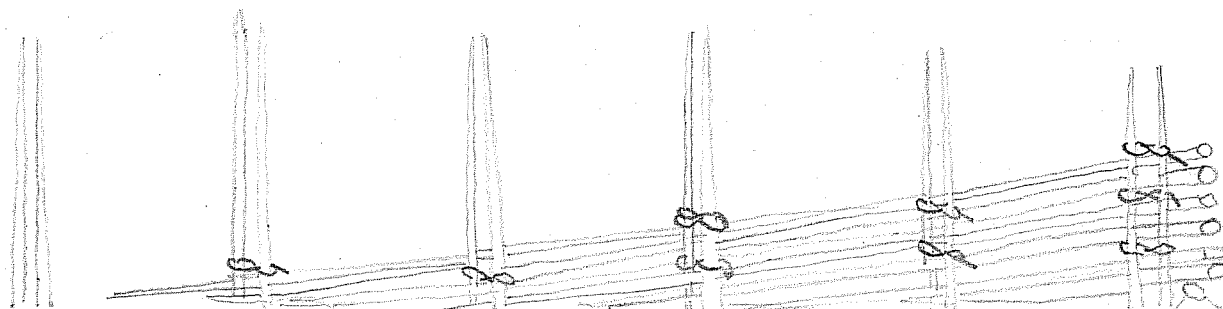

Fig. 5.

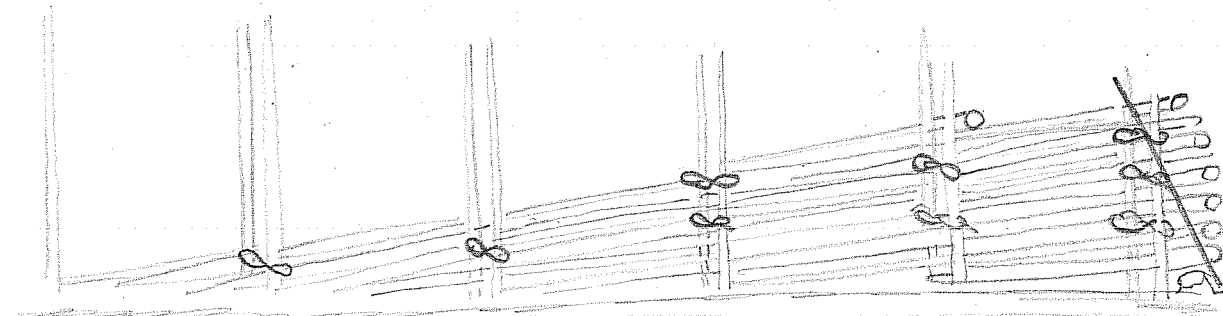

Fig. 6.

LIPDÖ UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

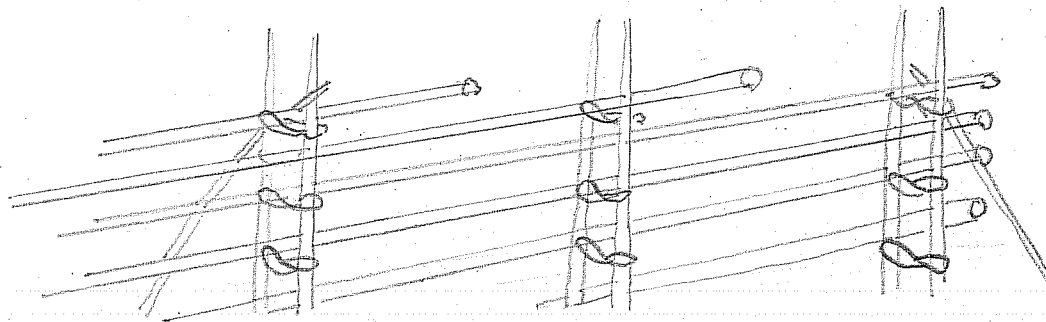
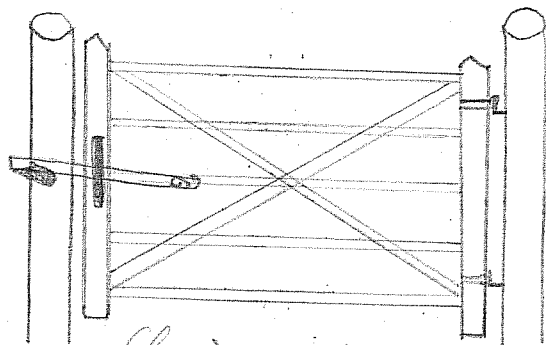

Fig 7.

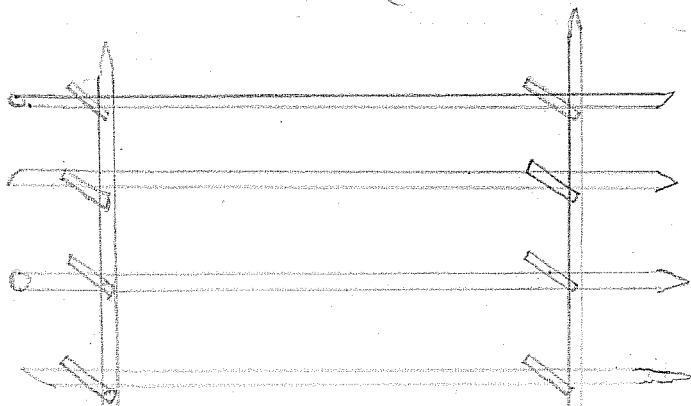
9

are. n: v

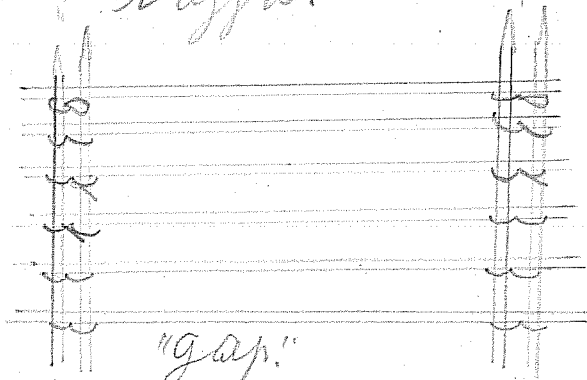
N. 6549:1-19

Grind. (le)

"kappa."

"gap."

10

acc. n:n

M. 6549:1-19

sidor. Då man kommit så långt 11
med arbetet som fig. 6 visar sådes acc. n. n.
det att man "kummätt i strök" M. 6549: 1-19
Om vidjor och träl inte lades
i den nämnda ordningen sådes
det att man kommit "i strök"
och då gick det inte att "jara"
bra. Det berättas om en dräng
från bygden som av sin husbonde
blev sänd till skogen att "jara"
och då husbonden efter två dagars
förlopp frågade drängen hur pass
långt han kommit med arbetet
svarade att "nu ä' ja kummätt
i strök". Husbonden följde med
honom för att se till hur han
arbetat, och fann då att drängen

inte förrän nu något första
paret och potat fente. Han hade
haft värt att komma i "strok".

acc. n:n

M. 6549:1-19

Inom Fryele socken använde man
för isymmerhet som stängsel kring
trädgårdar s. k. kortgärdesgård
lika med frågelistan (bild 2).

I Hångers socken har meddelaren
iakttagit sådana gärdesgårdar
som stängsel kring hazar och
gårdar. Även förekommer här
och där s. k. halvgärdesgård (fråge-
listans bild 9) Gärdesgårdar av sten
(stajnjärrgård) frågelistan bild 7.
förekommer förut i Fryele som
Värnamo och Hångshults socknar

och ganska talrikt i Gällaryds
och Nydala socknar. De nämnda sock-
narna ligga inom Östbo härad utom
Nydala i Västra härad.

Inom Slätthögs socken i Erb. län
brukas mycket en slags gärdes-
gård av kort "trol." (=slanor).

Man kallar dessa gärdsgårdar
"trefägnajaässgårdar" se fig. 7.

Sådana gärdsgårdar behöfver "stre-
tas" tämligen tätt eller vartannat
par. I Erb. län användes för en
slags gärdsgårdar bestående av
i jorden, i saxform nedratta stölar
med slanor liggande mot stölarne
"sax". Det gick åt mycken stö till
sådana gärdsgårdar, men inga

acc. n: n
M. 6549:1-19

vidgar behövdes, ej heller "streta";
gårdes gården stod fast ändå.

19

acc. n: v

M. 6549: 1-19

Men de vanliga inom orten
förekommande stängslen av trä
stretade man bra och fast, annars
kunde stängslet luta, (hålla)
ruckla (röryka) och till och med
inom kort falla (frella) omkull.

Det berättas om lagman Lemchen,
(Domhavande inom Ästbo härads dom-
saga under 1800-talets första hälft)
som var ägare av Hindsekinds gods
i Värnans socken, att han brukade,
då hans drängar höllo på med att
stänga (jara) påtta hag i gårdesgårds-
stöarna och ruckla på gårdesgården,
"rörykadä" den då sade lagmannen

"Jå jåra bra dränga, em åttiåra
gubba rönjka åtti fänga jass-
gåå." Det var inte nödvändigt
att de slank med vilka man
satte upp sexfamnarsgärdestår
voro sex famnar långa. Det gick
gott an om en del av slankorna
voro kortare, men kortare än tre
famnar borde de inte vara.

Vidjorna lades om stöparen i
åtta-form. Hunkar som fört hop-
vridits användes inte inom orten,
utan vidjorna vreds eller värmdes
över en eld, som man anordnat
i närheten av arbetsplatsen, och
påverkas sedan medan de ännu

Ans. n. r.

M. 6549: 1-19

voro varma om stöparen.
 Som bränsle till "schreajjåbålätt" M. 6549:1-19
 använde man ris samt rutlet
 virke (tros) från den förutvarande
 gårdsgården. Där man behövde
 genomfart genom gårdsgård
 satte man upp grind (le) i fall
 man ofta passerade igenom, annars
 klarade man sig med "läjja"
 (= skjutbara stänger). Det heter i en
 paragraf ur byarlämmoprotokollet
 från Kolvarps by Rydaholms socken, att
 efter "höstetiden" skola Kolvarps
 torpare nogha efterse att alla
 le och läjja var på sin tracht
 hållas i noggran ordning, så länge
 jorden är bar, på det att var och en

ACC. N:R 6549:1-19

Landskap: Upptecknat av:
 Härad: Adress:
 Socken: Berättat av:
 Uppteckningsår: Född år i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

17

acc. n:n

M. 6549:1-19

mätte beta med sina kreatur
 på sina ägor" (protokollet daterat
 den 15 Aug 1832) I skogsstyftet
 där man om vintern behövde höra
 virke genom gårdsgårdar plägade
 man hava s. k. "gap". Grind (le.)
 "läjja" och gap. äro avbildade å sid.
 10. Folkminne.

En bonde var ute i kogen
 och klyvde (spräcktä) gärdle.
 Som han stod där och hugg
 i en följis trädstam fick han se
 en kvinna komma gående mot
 honom, bärande på en korg.

Skriv endast på denna sida!

Bonden som trodde att det var hans
dotter, vilken plögade komma till
honom med mat, satte sig på den
till hälften klyvda trädstammen
och kvinnan likasa, vilken böjde
serva bonden mat. Bonden såg då
att det var en vacker för honom
vilt främmande kvinna, och då
han såg närmare efter fick han
se att hon hade en lång "rumpa"
(=svans) som lagt sig i sprickan utåt
stammen. Mannen förstod att det var
"skuvsvanans" och lirkade kvickt
bort kilen (veggäms) från sprickan.

Landskap: Småland Upptecknat av: Fingal Johansson
 Härad: Östbo och Allbo Adress: Bygget Gjöakra Värnamo
 Socken: Fryele, Hånge o. Slätthög Berättat av: Gustav Eriksson
 Uppteckningsår: 1940 Född år 1889 i Strömhult Slätthög.

Uppteckningen rörande gårdsgårdstyperna beträffande socknarna Fryele och Hånge i Östbo härad grundar sig på iakttagelser av meddelaren. Tilläggas kan att gårdsgårdstyperna i Värnamo och Hånghults socknar äro lika med dem i Fryele. Uppgiften om gårdsgårdstyper från Slätthögs socken, Allbo härad har erhållits av Gustav Eriksson Strömhult Slätthög (Öst. län) född 1889.

Efr. II: 1.41